

Prof. Dr. Zekeria CANA, Prishtinë

POROSITË E LIDHJES SHQIPTARE TË PRIZRENIT PËR ÇËSHTJEN KOMBËTARE*

Shkundja e zgjedhës osmane, pavarësia kombëtare dhe bashkimi i të gjitha trojeve etnike brenda një shteti – qenë tri pikësynimet e luftës së gjatë, shumë të vështirë dhe të pabarabartë të popullit shqiptar nga fillet e Rilindjes e këndej. Derisa qëllimi i parë u kurorëzua me sukses falë kryengritjeve të mëdha në Shqipërinë Verilindore dhe Veriore si dhe veprimeve të armatosura, por të shkëputura nga njëra tjetra, të çetave në Shqipërinë e Jugut në dhjetëvjetëshin e parë të shek XX, i dyti u realizua pjesërisht për pjesën e kombit që ishte më pak se gjysma. Qëllimi i tretë final ndërkaq nuk u arrit dot edhe pse vazhdoi të jetë aspiratë e fortë deri në shkallën e dëshirës së zjarrtë të kombit më shumë të pjesës së shkëputur nga trangu etnik dhe më pak e asaj brenda kufijve të Konferencës së Londrës. Kjo e ka shpjegimin në faktin e pakundërshtueshëm se nën sundimin e huaj sllav u gjend pjesa më e shëndoshë, më vitale, më luftarake dhe më e sakrifikueshme e racës shqiptare. Është fakt i njohur historik se Veriu e mbajti në supe barrën kryesore të lëvizjes së armatosur, ndaj nuk ishte e rastit që dy lidhjet e mëdha shqiptare u ngritën në Prizren dhe në Pejë (pa lënë anash Lidhjen e Dytë të Prizrenit), që zjarri i patriotizmit në këtë pjesë të Shqipërisë nuk u shua kurrë edhe për arsye se atdhedashuria është më e flaktë, se etja për liri është më e madhe aty ku një popull është i

* Kumtesë e mbajtur në Konferencën Shkencore "Lidhja Shqiptare e Prizrenit dhe vendi i saj në histori", Prizren 9-10 qershor 2003.

robëruar. Avantazhi i Jugut qëndronte në krijimin e mendimit politik kombëtar dhe në ngritjen e platformës politike të programit të Rilindjes Kombëtare.

Mosrealizimi i qëllimit të tretë final të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare të jep dorë të dalësh në përfundim se etapa e fundit e Rilindjes nuk mund të konsiderohet e kryer. Çështja shqiptare, ndryshe nga ajo e popujve tjerë të Evropës Juglindore pret zgjidhjen e saj definitive gjithnjë deri në kapërcyell të shek. XXI.

Nuk do të hyjmë në analizën e faktorëve të ndërlidhshëm – të jashtëm dhe të brendshëm – të cilët qenë për çështjen shqiptare të disfavorshëm, herë duke e ngadalësuar, herë duke e frenuar dhe më së shumti duke i ngritur gardhin procesit historik të bashkimit kombëtar. Do të ndalemi në programin politik, më saktësisht në sajimin e projektit të bashkimit kombëtar. Ai ka qenë vërtet preokupim i vazhdueshëm i mendjeve më të ndritura të rilindësve në krye me Sami Frashërin (i cili edhe e hartoi manifestin programatik të Rilindjes), qëllim i përpjekjeve këmbëngulëse dhe i fljimeve aq të mëdha të prijatarëve dhe promotorëve të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare, gjakim i Komitetit të Kosovës me qendër në Shkodër, kredo politike e Ballit Kombëtar dhe e nismëtarëve të Lidhjes së Dytë të Prizrenit, pa lënë anash ata të Konferencës së Bujanit. Megjithatë, në dokumentet e këtyre organizatave çështja e bashkimit të trojeve shqiptare ngritet e trajtohet kryesisht përkrye thirrjeve, vendimeve dhe rezolutave. Shtjellimi ndërkaq i një projekti të mirëfilltë të këtij bashkimi nuk është bërë që nga koha e Sami Frashërit. Ai nënkupton studimin e ngjeshur shkencor në rrafshin e historisë, ekonomisë, sociologjisë, diplomacisë, strategjisë ushtarake etj. Vetëkuptohet se kjo është punë dhe detyrë e institucioneve të larta shkencore në krye me një ekip të fortë specialistësh fushash përkatëse.

Të gjithë popujt dhe shtetet që kanë marrë mbi vete rolin e Piemontit të bashkimit të kombit e kanë përqendruar vëmendjen te faktori i rëndësishëm, të thuash parësor, që është afrimi dhe integrimi shpirtëror paraprak midis pjesës së lirë dhe të shtypur. Këtë rrugë kanë përshtuar edhe serbët, bullgarët dhe grekët, kurse ajo shqiptare ka njohur shumë leqe, përpjetëza e tatëpjetëza dhe nuk ia ka dalë të kap qafën e malit. Dihet se Konferenca e Ambasadorëve në Londër (1913) i bëri popullit shqiptar padrejtësinë më të madhe historike si kundrejt asnjë populli tjetër, ndëshkoi atë me dënimin më të rëndë duke e çarë

trungun e tij etnik më dysh. Ishte kjo goditje e paramendimshme për ta dezintegruar këtë komb krejtësisht në rrafshin shpirtëror dhe kulturor dhe për ta rrënuar barbarisht në atë ekonomik. Në të parin shkëputi familje, fise dhe farefise nga njëra tjetra, vendosi kufirin e shpirtit – si do të thoshte shkrimtari Skënder Drini – ndërsa në të dytin e shthuri tregun shqiptar, i varfëroi deri në katandisje si krahinat përtej kufirit ashtu edhe qytetet këtej kufirit duke i vënë murin e fortë zbritjes së popullsisë fshatare në pazaret e Pejës, Gjakovës, Prizrenit, Plavës, Gucisë, Dibrës dhe Strugës. Getoizimi ekonomik zgjati shumë, ndërsa ai kulturor dhe shpirtëror zuri të troshihet ngadalë pas ardhjes së Ahmet Zogut në krye të shtetit shqiptar, kur filloi një komunikim sado i vogël midis dy pjesëve të kombit dhe erdhi duke u gjallëruar me shkollimin e djemve të Kosovës në Shqipëri. Me shkatërrimin e Jugosllavisë së Versajës u shemb edhe muri kinez i Ballkanit. Hapja e shkollave shqipe në tokat e liruar bashkë me nxjerrjen e gazetave dhe të revistave, botimin e librave dhe organizimin e manifestimeve me atë shpërthim të fuqishëm patriotik ishte rilindje e dytë që solli integrimin arsimor dhe kulturor, premisë kjo e rëndësishme për forcimin e unitetit kombëtar. Mirëpo, kjo lidhje shpirtërore Veri-Jug pësoi goditje të fortë fill pas përfundimit të Luftës së Dytë Botërore. Nuk ishte vetëm politika shoviniste jugosllave, po edhe regjimi sllavokomunist në Shqipëri ai që rivendosi kufirin e fortë të shpirtit midis dy pjesëve të kombit duke ndjekur politikën antikombëtare të skajshme deri në ngritjen e komplotit të fortë të heshtjes kundrejt Kosovës. Emri i Kosovës (në kuptimin e gjerë) u bë për nxënësit dhe studentët – gjithë brezin e ri, i paparafytyrueshëm, kurse populli shqiptar i atjeshëm i panjohur. U deshtë të kalonte kohë e gjatë që tevona të hapej fillimisht deriçka e komunikimit kulturor dhe pastaj ajo të zgjerohej shkallë - shkallë. Mirëpo, ne u bënë ekskursione të nxënësve dhe studentëve, të mësuesve dhe pedagogëve nga Kosova në Shqipëri, s'andejmi nuk erdhi në Kosovë askush, në qoftë se grupe qytetarësh vizitonin Shqipërinë, numri i atyre që vinin këndeje ishte simbolik. Prandaj ky komunikim ishte fare i pamjaftueshëm për ta afruar dhe bashkuar shpirtërisht Kurveleshin me Shalën e Bajgores, Durrësin me Tetovën. Këtë e bëri drama e madhe historike-eksodi i pjesës së dytë të kombit i vitit 1999.

Koha e ndarjes së gjatë e bëri të veten, krijoi dy mentalitete dhe dy botëkuptime të njëjti komb, prandaj në punë të shkrirjes së

tyre në një, të afrimit dhe bashkimit shpirtëror, të krijimit të njëmendësisë shqiptare, lipset angazhim i pandalshëm me përkushtimin më të madh. Në këtë pikëpamje është i domosdoshëm përvijimi i bashkëpunimit sa më të ngushtë ndërmjet Tiranës dhe Prishtinës, dy akademive bashkë me të gjitha institucionet shkencore, arsimore dhe kulturore, shoqatave atdhetare, klubeve sportive, mediave elektronike dhe të shkruara etj. Udhërrëfyese e gjithë veprimit të vazhdueshëm, të ngjeshur dhe gjithnjë të bashkërenditur duhet të jetë kredoja e rilindësve tanë: *një komb – një gjuhë, një histori – një kulturë*. Së këtejmi nevoja e domosdoshme për përpilimin e programeve të përbashkëta shkollore dhe shtjellimin e teksteve shkollore të unifikuara të historisë, gjeografisë, gjuhës e letërsisë nga arsimi fillor deri në atë universitar dhe pasuniversitar, dhe zbatimi i tyre i detyrueshëm. Në të njëjtën kohë do t'i vihet gardhi të gjitha tendencave prapakthyese të një pangegnizmi për modifikime të drejtshkrimit dhe të normës letrare apo të krijimit të dy gjuhëve letrare. Përpjekjet e kësodorshme jo vetëm se janë anakronike dhe regresive, jo edhe pse ushqejnë dhe ndërsejnë ndarjen Veri-Jug që, mjerisht, nuk është e padukshme. Këto orvatje jo vetëm që e godasin rëndë unitetin kombëtar, porse krijojnë në botën e jashtme po atë opinion të fundit të shek. XIX dhe fillimit të shek. XX se shqiptarët, ndryshe nga popujt e tjerë të formuar ç'prej kohe si komb, vazhdojnë të jetojnë si etnitet me dy gjuhë, dy kultura, Dy parë doke e zakone, dy parë mentalitete dhe dy parë mend. Çështjen kombëtare e dëmton shumë edhe predisponimi i Tiranës zyrtare për integrim kulturor dhe arsimor me shtetet fqinje duke anashkaluar Kosovën.

Udha e bashkimit shpirtëror do të arrij në cak vetëm atëherë kur pjesa e parë e kombit do të vetëdijesohet deri në atë shkallë sa të kuptoj se nuk gjallërohet me një gjysmë shtëpie, gjysmë toke, gjysmë shteti, deri kur ta vrajë mendjen dhe ta ketë plotësisht të qartë se Shqipëria pa Kosovë nuk ka qëndruar, nuk qëndron dhe nuk mund që qëndrojë kurrë në këmbë, sikur që Kosova e mëvetësishme është e pamjaftueshme, se ardhmëria dhe perspektiva e që të dyjave është e lidhur ngushtë. Kjo lidhje e fortë shpirtërore mund të quhet e përfunduar dhe jetëgjatë atëherë kur do të varroset përgjithmonë slogani mjeran, herë me pëshpëritje herë i zëshëm: ç'kërkojnë kosovarët, ç'na duhen ata kur i kemi grekërit dhe italianët; kur në krye

të Kishës Ortodokse Autoqefale Shqiptare nuk do të qëndrojnë kryepeshkopi grek, kur Emonia nuk do të livadhis në Shqipëri, kur kënga greke nuk do të dëgjohet deri në Elbasan dhe në bregdetin shqiptar, kurse ajo sllave në Shkodër.

Komponenti ekonomik është faktor i dytë po aq i rëndësishëm i bashkimit kombëtar. Zhvillimi ekonomik paralel i dy pjesëve të kombit është impuls i fuqishëm për shpejtimin e procesit të bashkimit të tyre, megjithëse ndonjë herë ndodh e kundërta, si është rasti me gjermanët. Në rastin e kombit shqiptar është e kundërta. Zhvillimi ekonomik i Kosovës deri në rrënimin e autonomisë së saj kishte arritur atë shkallë sa ishte i pakrahasueshëm me atë të Shqipërisë. E dyta nuk mund të luaj kurrësi rolin e Piemontit shqiptar pa një mëkëmbje, zhvillim dhe lulëzim të plotë ekonomik, i cili me siguri është burim i fuqizimit politik dhe ushtarak. Çështja rrudhet në pyetjen: si të arrihet kjo? Do të shkoqis disa mendime.

Parakusht i parë është rikrijimi i kultit të punës duke mësuar nga shembulli i gjermanëve dhe i popujve të tjerë pas mbarimit të Luftës së Dytë Botërore. Sistemi i gjatë politik monist në Shqipëri ia ka vrarë njeriut shpirtin, zellin, dashurinë e punës, iniciativën dhe vullnetin e jetës, e ka bërë atë të ngathët, përtac, apatik dhe parazit që e shtrinë dorën e lypësit, gjallëron sot për nesër, duke e varë shpresën e mirëqenies individuale dhe kolektive në kërkimin e lëmoshës nga të huajt. Nevojiten përpjekje maksimale për ndryshimin e këtij mentaliteti. Është e domosdoshme këndellja e plotë shpirtërore dhe mendore që njeriu të ushqehet me motivin e punës dhe të jetës. Parakusht i dytë është bashkimi i tregut shqiptar si në kohën e Rilindjes dhe gjatë Luftës së Dytë Botërore, duke e veshur ekonominë me atributin kombëtar. Ekonomia e Shqipërisë mund të integrohet në atë ballkanike dhe evropiane vetëm duke qenë më parë e integruar me atë të Kosovës.

Rruga e zhvillimit ekonomik deri në pikën e fuqizimit të plotë kërkon gatishmëri, përkushtim dhe sakrifica të mëdha por edhe haraç jo të vogël. Dihet se varësia ekonomike e një shteti të vogël nga një fuqi ekonomike zakonisht ka për pasojë edhe varësinë politike. Prapa investimeve të kapitalit të huaj qëndron depërtimi i influencës politike, sigurimi i interesave gjeopolitike dhe strategjike. Politikë e urtë ekonomike është të kërkohet mbështetje financiare andej prej nga rreziku për pavarësinë kombëtare dhe shtetërore është sa më i vogël.

Veç kësaj lypset shfrytëzuar deri në maksimum investimi i kapitalit të shqiptarëve të diasporës dhe atyre të Kosovës dhe trevave të tjera, iniciativë kjo me dobi të dyfishtë – për zhvillimin ekonomik të shpejtuar dhe integrimin e saj në shkallë mbarëshqiptare dhe mbarëkombëtare. Ky është ai faktor shumë i rëndësishëm që vepron në të mirën e bashkimit kombëtar.

Me mbylljen e fazës së parë të mëkëmbjes ekonomike mbyllet plaga e madhe e papunësisë dhe zgjidhet problemi i rëndë social brenda vendit, ndërpritet eksodi dhe krijohen kushtet optimale për kthimin e pjesës më të shëndoshë të fuqisë punëtore nga bota e jashtme, sidomos nga Greqia dhe Italia. Me këtë i vihet gardhi edhe përçimit të propagandës dhe të influencës politike të këtyre dy shteteve. Marrëdhëniet e jashtme tregtare vetëm atëherë mund të zhvillohen mbi bazën e leverdisë së ndërsjellë, kurse Jugu i Shqipërisë nuk do të jetë më koloni ekonomike greke dhe livadh i shtruar i helenizimit.

Përkrah zhvillimit ekonomik shkon edhe forcimi ushtarak. Nga politika e gabuar e ish presidentit Berisha duhet nxjerrë mësimin e jetës. Ushtria, policia dhe sigurimi shtetëror kudo në botë nuk i shërbejnë politikës veçse interesit kombëtar dhe shtetëror, kështu që këto organizma sa më shumë që të jenë të depolitizuara aq më tepër do të jenë shtyllë e fortë e sigurisë së shtetit. Aftësia profesionale dhe patriotizmi i zjarrtë duhet të jetë kriter i politikës së kuadrove në këto tri segmente shtetërore.

Vetëkuptohet se ushtria do të organizohet, modernizohet dhe aftësohet deri në atë masë sa të jetë në gjendje të mbrojë shtetin nga çdo rrezik i sulmit të jashtëm, të qëndrojë deri në atë shkallë të përgatitjes sa të jetë e zonja ta kryej me sukses detyrën e mbrojtjes së çdo pjese të kombit kur ai kërcënohet nga rreziku. Prandaj, në akademitë ushtarake e kanë vendin edhe kadetët e pjesës së dytë të kombit, për më tepër se ata kanë preferencën fizike dhe patriotike, predispozita më të mëdha të trimërisë dhe të sakrificës.

Diplomacia shqiptare aktualisht është në shkallë shumë më të ulët profesionale se ajo e kohës së qeverisjes së mbretit Zog. Në qoftë se ajo gjatë regjimit komunist të Enver Hoxhës ishte zhveshur nga tipari kombëtar për të qenë servil i Partisë së Punës, punkt i Sigurimit dhe instrument i propagandimit të marksizëm – leninizmit në botë dhe i mbjelljes së murtajës në Kosovë dhe diasporë, po kjo diplomaci nuk

ishte hiq më e mirë në erën e Shqipërisë demokratike të pademokratizuar. Prandaj është i domosdoshëm rikonstruktimi i saj i plotë, ngritja e kuadrove të reja të shkolluara dhe të aftësuara sipas standardeve të diplomacisë evropiane.

Vijmë të porosia e tretë e Lidhjes Shqiptare të Prizrenit që lidhet me politikën e Shqipërisë si subjekt i parë i bashkimit kombëtar. Në do të jetë ajo politikë e një *raison d'Etat* e interesave të ngushta shtetërore (siç ka qenë gjithmonë – nga pavarësia kombëtare e këtej) apo e atyre gjithë shqiptare dhe mbarë kombëtare. E para mund të ishte deri diku e arsyeshme gjatë qeverisjes së shkurtër të kabinetit të Ismail Qemalit, kur Shqipëria kërcënohej nga Greqia, Serbia dhe Mali i Zi, mbase edhe në kohën e qeverisjes së mbretit Zog kur shteti shqiptar ishte i rrezikuar nga Jugosllavia dhe Italia. Sot Shqipëria ndërkaq nuk kërcënohet nga asnjë shtet. Po deshi ajo të jetë ajo që edhe i takon të jetë, në deshtë t'i shërbej çështjes së bashkimit kombëtar, atëherë në funksion të këtij misioni historik duhet të jetë e tërë politika e saj e jashtme: marrëdhëniet ndërkombëtare në përgjithësi dhe ato me shtet fqinje në veçanti, prania në OKB, bashkëpunimi me organizatat evropiane, hyrja në Bashkësinë evropiane dhe në paktet ushtarake e sidomos në NATO. Në ndërtimin e kësaj politike të jashtme subjekti i parë i bashkimit kombëtar duhet të ecën krah për krah me subjektin e dytë – Kosovën. Shqipëria nuk mund të integrohet në Evropë pa Kosovën.

Në marrëdhëniet me shtetet ballkanike, evropiane dhe me Fuqitë e Mëdha në përgjithësi, kujtoj se veprimi në darën e kontradiktave të tyre do të kishte efekte frytdhënëse. Duhet nxjerrë përfitime nga kontradiktat e kahershme dhe të sotme turko – greke (më të mëdha), greko-bullgare (më të vogla), turko-bullgare, bullgaro-serbe, serbo-maqedonase (të pjesërishme), pastaj nga rivaliteti italo-grek në raport me Shqipërinë, fërkimet gjithnjë në trashje malazezo – serbe dhe së fundit kontradiktat midis Fuqive të Mëdha.

Parimi i reciprocitetit është të thuash *conditio sine qua non* i një shteti nga shteti tjetër dhe i marrëdhënieve të tyre normale. Këtij parimi themelor duhet t'i përmbahet edhe Shqipëria në mënyrë rigorozë. Të fillojmë nga Greqia. Çështja e Çamërisë mund të konsiderohet e mbyllur edhe për faktin se elementi shqiptar ortodoks është greqizuar, kurse ai mysliman është shpërngulur në anë të ndryshme dhe është në rrugën e asimilimit në plotë. Asgjë mangët,

njohja e të drejtave maksimale për minoritetin grek në Shqipëri s'ka pse të mos kushtëzohet me njohjen e këtyre të drejtave, qoftë edhe për të vetmin fshat shqiptar në Greqi. Pos kësaj ruajtja e sovranitetit dhe integritetit shtetëror kërkon absolutisht ndërprerjen e çfarëdo lloj propagande greke, përçuese kryesore e të cilës janë kisha greke në krye me Patrikanën e Stambollit dhe Sillogu Verioepirot në Greqi dhe sidomos në Amerikë, parandalimin e shtrirjes së influencës politike nëpërmjet firmave dhe agjencive të ndryshme tregtare si dhe të veprimeve subversive përmes shërbimeve informative dhe kundër informative në këtë kontekst autoqefalja e kishës ortodokse shqiptare nuk guxon të mbetet në shkallën nominale, sikur që është e palejueshme që priftërinjtë të jenë grekë dhe po kështu e patolerueshme që në krye të kësaj kisha të qëndrojë përjetësisht një kryepeshkop grek. Në qoftë se parimi i reciprocitetit në raport me Greqinë nuk mund të zbatohet për arsye të njohura dhe të panjohura, këtij vendi fqinj nuk mund t'i shitet edhe sovraniteti kombëtar duke lidhë me të marrëveshje (mjerisht të miratuar edhe nga parlamenti i Tiranës) me të cilën baza ushtarake e Bisht Pallës afër Durrësit i lëshohet Greqisë me qira.

Përvoja shumë e hidhur nga okupimi italian i Shqipërisë (1939) duhet të jetë pa tjetër mësim – udhërrëfyes i ndërtimit dhe zhvillimit të marrëdhënieve me këtë shtet fqinj. Mbështetja ekonomike nga ana e këtij vendi është e mirëpritur me kusht që të mos riaktivizohet projekti i Italisë fashiste të mbizotërimit të gjuhës dhe të kulturës italiane në Shqipëri. Kurse qeveria shqiptare tregohet shumë dorëlibër duke parapëlqyer mësimin e gjuhës italiane në shkolla.

Ndërmjet Shqipërisë dhe Maqedonisë nuk mund të ketë kurrësi marrëdhënie bilaterale pa zgjidhjen e statusit të shqiptarëve në masë të mjaftueshme që nënkupton njohjen e të gjitha të drejtave, trajtimin e tyre si komb dhe kurrësi si pakicë kombëtare, njohjen si subjekt i barabartë shtetëror. Nëse Greqia nuk e njeh këtë republikë të ish-federatës jugosllave për shkaqe të njohura, aq më shumë do ta bënte këtë Shqipëria. Ajo nuk duhet t'i lëshojë nga dora fërkimet greko – maqedonase duke shfrytëzuar edhe faktorin ekonomik Aktualisht eksporti dhe importi maqedonas zhvillohet nëpërmjet skelave shqiptare. Kjo preferencë ekonomike qëndron edhe përballë Bullgarisë.

Federata e tashme jugosllave është krijese shtetërore artificiale, pjellë e Serbisë së fuqishme dhe e diktatit të saj kundrejt Malit të Zi të pa fuqishëm. Shpesh, i dyti konsiderohet si gubernë e të parës, prandaj kontradiktat ekonomike, politike dhe shtetërore në relacionin Podgoricë-Beograd do të trashën gjithnjë e më shumë deri në përpjekjet për emancipim të plotë dhe shkëputje definitive nga Serbia. Në këtë kartë duhet të luaj Shqipëria, Mali i Zi është shtet i vogël i Adriatikut. Nuk është larg mendjes se për daljen nga kolapsi ekonomik ai do të drejtohet në mbështetjen e Italisë fqinje, por interesi i tij qëndron edhe në lidhjet tregtare tradicionale me Shqipërinë. U mor vesh se edhe zhvillimi i marrëdhënieve shqiptaro – malazeze do të kushtëzohet me zgjidhjen e statusit të shqiptarëve që jetojnë në trojet e veta, sikur që edhe marrëdhëniet me Serbinë do të kushtëzohen me zgjidhjen e statusit të shqiptarëve në Luginën e Preshevës.

Rumania është sa larg Shqipërisë aq edhe afër saj. Hëpërhë ajo ka përpara problemin me Hungarinë që lidhet me problemin e hungarezëve në Rumani, numri i të cilëve është rreth dy milion. Rumania është shteti i parë, në Konferencën e Ambasadorëve në Londër që e përkrahu çështjen shqiptare nëpërmjet Austro-Hungarisë, duke kërkuar që gjatë caktimit të kufirit jugor të Shqipërisë asaj t'i përkasin kucovllahët e Pindit dhe të Gramozit. Kongresi i Triestes (1913) u mbaj nën patronazhin e Vjenës dhe të Bukureshtit. Është e mundur që Rumania në të ardhmen do ta hapë çështjen e statusit të vllahve në Shqipëri. Sido që të jetë, kultivimi i mëtejshëm i marrëdhënieve tradicionalisht miqësore me këtë shtet është në interesin e Shqipërisë.

Sa i takon marrëdhënieve me Turqinë, s'ka ndonjë element i relevant as interes që ato të zgjerohen dhe të thellohen mbi bazën e parimit të reciprocitetit veçse në darën ndoshta më të madhe të kontradiktave turko-greke. Përfitimi më i madh nga politika e miqësisë kundrejt Turqisë do të ishte më pak në planin ekonomik dhe shumë më tepër në atë ushtarak edhe për faktin se interesave të saja i përgjigjet forcimi ushtarak i këtij shteti në Ballkan. Mirëpo lind vetvetiu pyetja nëse për hir të këtij përfitimi duhet sakrifikuar fati i një pjese të mirë të shqiptarëve në Turqi, e cila siç dihet, nuk i njeh fare pakicat kombëtare. Prandaj ajo ballafaqohet ç'prej kohe me problemin e kurdëve, kurse me atë të shqiptarëve nuk ka pasur ndonjë kokëçarje. Por rreziku i asimilimit të tyre të plotë shtron nevojën e domosdoshme

të gjetjes së rrugës dhe mënyrave për parandalimin e këtij procesi, në mos në qytete së paku në fshatrat etnikisht kompakte. Kjo është në dorën e dy subjekteve të bashkimit kombëtar – Shqipërisë dhe Kosovës.

Çfarë rruge dhe ç'strategji politike do të ndjekë subjekti i dytë i bashkimit kombëtar – Kosova në kushtet e reja të administrimit ndërkombëtar? Vetëm atë që e ka zgjedhë vetë populli me vullnetin e tij të lirë në mënyrë plebishitare, pra të pavarësismit të plotë që mund të realizohet vetëm shkallë - shkallë. Përsheptimi i këtij procesi varet nga raporti midis faktorit të brendshëm dhe të jashtëm. Në histori nuk janë të rralla rastet kur i pari merr avantazhin duke e venë të dytin edhe para aktit të kryer. Prandaj, ndryshimi i pozitës së Kosovës nga protektorati ndërkombëtar në pavarësim të plotë është në vetë dorën e saj. Me ç'rrugë dhe në ç'mënyrë? Pikësëpari me krijimin e klimës së shëndoshë politike së cilës i hap rrugë braktisja e fërkimeve dhe konfrontimeve ndërpartiake që shprehen edhe në takimet me delegacionet e huaja dhe përfaqësitë diplomatike, fashitjen e divergjencave brenda vetë partive, mënjanimin e grupacioneve në baza fisnore e krahinore, po edhe të individëve që veprojnë nën rrogoz. Së dyti, me rreshtimin e partive politike (jo vetëm në Kosovë por edhe në Maqedoni, Malin e Zi dhe Luginën e Preshevës) bashkë me forcat e shëndosha dhe të devotshme në lëvizjen e përbashkët politike të programuar dhe të bashkërenditur. Së këtejmi edhe domosdoshmëria e ringritjes së Këshillit Koordinues të partive shqiptare, sajimi dhe ndjekja e një platforme të vetme politike. Kemi mendimin se kështu forcohet pozita përballë faktorit ndërkombëtar. Me strategji dhe taktikë politike dhe diplomatike të sajuar mirë mund të sensibilizohet ky faktor në të mirën e përsheptimit të pavarësismit të Kosovës.

Prof. Dr. Zekeria CANA

MESSAGES OF THE ALBANIAN LEAGUE OF PRIZREN FOR THE NATIONAL QUESTION

SUMMARY

National unification of peoples had been preceded by a very significant primary component, which is forthcoming and spiritual unification between the liberated and repressed parts of the nation. Through this path have passed Serbians, Greeks and Bulgarians, while Albanian nation has experienced a lot of zigzags, downfalls and uphill's, and never reached to climb to a top of mountain.

Albanians were punished by the Great Powers with the harshest verdict – economic isolation, cultural, educational and spiritual ghettoizing.

There are three messages derived from the Albanian League of Prizren, which correlate with those from the League of Peja and the Second League of Prizren. The path of spiritual unification would come to destination only when the first part of the nation would become aware to realize that Albania never could and never will manage to stand firm without Kosova, just as Kosova on its own is self-insufficient.

The parallel economical development of two parts of the nation is a powerful impulse of energizing their unification process, although sometime it is the opposite order of things, as is the case with Germans.

The third message is related to the foreign policy of Albania. It should be a whole one in function of national issue. With development of this policy, Albania as a primary subject of national unification should walk, hand in hand, with the second subject – Kosova. The first cannot integrate into Europe without the second.

... of the Albanian question ... and ...

THE ALBANIAN QUESTION IN THE LIGHT OF THE NATIONAL QUESTION

The Albanian question is one of the most important ... of the Balkans ... and ...

The third message is related to the foreign policy of Albania. It should be a whole one in function of national issue. With development of this policy, Albania as a primary subject of national unification should ... hand in hand with the second subject - Kosovo. The first cannot integrate into Europe without the second.